

Krivopishina O.A., Brochkovs'ka Yu.B. The features of the self-conception of future practical psychologists. This article considers the problem of Self-conception characteristics of future practical psychologists. The authors analyze the nature and structure of the Self-conception of the individual as a system of ideas about their own personal characteristics. The analysis of research has shown that Self-conception of future psychologists has been being transformed in the process of studying, it also affects the willingness of students to futur ecareers.

The Self-conception of personality – a system of individual perceptions of self and attitude to these ideas. Self-conception is formed by three main components: cognitive, emotional and behavioral.

Realized empirical study of the features of the Self-conception of future psychologists suggests that their Self-conception is not complete. Students found to have a high level of self-confidence, and the insufficient level of self-reflection, a significant level of internal conflict and guilt. Studies of professional self-ideal future psychologist found that the most important features that give the students themselves in the future, have confidence non-aggressive, non-conflict, communication, honesty and optimistic.

The prospect of further research is comparative study of features of self-concept of students for future psychologists in various courses of study; study the relationships between their self-actual and self-ideal; and identifying the impact of the learning process for the formation of the Self-conception of future psychologists.

Keywords: personality; Self-concept, self; I am real; I am perfect; attitude to the profession.

Отримано: 18.05.2014 р.

УДК 159.923

Кулакова Л.М.

ЕМОЦІЙНО-МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯК ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кулакова Л.М. Емоційно-моральний розвиток як під'рунтя формування почуття власної гідності у молодших школярів. У статті здійснено теоретико-емпіричний аналіз результатів досліджень, представлених у науковій літературі та на під'рунті власного. Визначено загальні передумови емоційно-морального розвитку та формування почуття власної гідності молодших школярів засобами мистецтва. Результатом такого аналізу представлено психолого-педагогічну модель емоційно-морального розвитку молодших школярів.

Ключові слова: емоційно-моральний розвиток, почуття власної гідності, психолого-педагогічна модель.

Кулакова Л.Н. Эмоционально-нравственное развитие как основа формирования чувства собственного достоинства у младших

школьників. В статті здійснено теоретико-емпіричний аналіз результатів дослідження, представлених в научній літературі і на основі власного дослідження. Визначено передумови емоційно-нравственного розвитку і формування почуття власного гідності молодших школярів методами мистецтва. Результатом такого аналізу є психолого-педагогічна модель емоційно-нравственного розвитку молодших школярів.

Ключевые слова: психолого-педагогічна модель, почуття власного гідності, емоційно-нравственное развитие.

Постановка проблеми дослідження. Актуальність дослідження власне емоційно-морального розвитку, як чиннику формування почуття власної гідності у молодших школярів обумовлена загостренням соціально-психологічних проблем: у сучасному суспільстві поширюється злочинність, негативні події впливають на підростаюче покоління, окремі засоби масової інформації й середовище, що оточує дитину, нерідко впливають, змушуючи дітей самостійно робити негативний моральний вибір. Саме тому пошук ефективних шляхів емоційно-морального розвитку – найважливіше завдання сучасної психолого-педагогічної науки, орієнтованої на гуманістичну парадигму освітнього процесу.

У вітчизняній науці загально визнаною є ідея про те, що моральне перебуває в безпосередньому взаємозв'язку з емоційним: філософи (А. Гусейнов, О. Дробницький, Л. Столович, В. Тугаринов) і психологи (П. Анохін, В. Вилюнас, Л. Виготський, Б. Додонов, О. Запорожець, К. Ізард, О. Леонт'єв, А. Петровський, С. Рубінштейн, Л. Рувінський, В. Слободчиков) виділили підстави, що характеризують зв'язок емоційного й морального компонентів. Проте, у психолого-педагогічній науці проблема емоційного й морального розвитку школярів тривалий час не була виділена як самостійна; уперше емоційно-моральний розвиток і виховання учнів як самостійну, надзвичайно актуальну науково-методичну проблему позначили педагоги-новатори (Ш. Амонашвілі, Д. Кабалевський, Б. Неменський, В. Сухомлінський). Однак у масовому психолого-педагогічному досвіді їх ідеї не знайшли достатнього втілення.

Найбільш чутливим періодом емоційно-морального розвитку є молодший шкільний вік. Відомо, що одним із засобів емоційно-морального розвитку молодших школярів є звернення до мистецтва, для якого характерний цілісний вплив на людину. Проблему взаємодії мистецтва й виховання розробляли психологи: Л. Божович, Л. Виготський, І. Джидар'ян, Л. Занков, О. Запорожець, О. Леонт'єв, Б. Теплов, С. Рубінштейн; вплив синтезу мистецтв на емоційну сферу особистості досліджували педагоги: О. Зирянова, С. Козирева, Т. Комарова, Г. Новикова; із проблемою морального виховання школярів тісно пов'язані

програми, засновані на інтеграції предметів – Н. Байбак, Д. Кабалевського, Б. Неменського, З. Новлянської, Т. Пеня, Б. Юсова. Проте, у психолого-педагогічних дослідженнях дотепер недостатньо уваги приділяється синтезу мистецтв як чиннику емоційно-морального розвитку.

За останні роки виконані дослідження, присвячені проблемі емоційно-морального розвитку й виховання молодших школярів, у яких вивчені психологічні основи емоційно-моральних відносин (Н. Корнієнко); дидактичні основи реалізації емоційно-ціннісного компонента у початковій освіті (С. Маслов). Аналіз робіт, присвячених проблемі уведення синтезу мистецтв в освітній процес, показав, що вивчені окремі аспекти зазначеної проблеми: роль синтезу мистецтв у художньо-творчому розвитку (Н Терентьєва); у розвитку музичного образу (О. Шувалова); у формуванні естетичного смаку в процесі навчання (О. Ворожейкіна). Виходячи із проведеного аналізу, можна стверджувати, що спеціальні дослідження емоційно-морального розвитку, почуття власної гідності молодших школярів засобами синтезу мистецтв не проводилися.

Аналіз теоретичних досліджень дозволив виявити протиріччя:

- між визнанням значимості художнього образу й відсутністю науково-обґрунтованих підходів до уведення в освітній процес морально-ціннісного й емоційно-образного художнього матеріалу;

- між високим потенціалом синтезу мистецтв і недостатнім практичним застосуванням його як засобу актуалізації емоційної сфери молодшого школяра;

- між сенситивністю молодшого шкільного віку до емоційно-моральних вражень і недостатнім застосуванням технологій, спрямованих на розвиток емоційно-моральної сфери, почуття власної гідності учнів молодших класів.

Позначені протиріччя дозволили сформулювати наукову проблему нашої статті: якими повинні бути психолого-педагогічна модель і умови ефективності емоційно-морального розвитку, почуття власної гідності молодших школярів?

Результати теоретичного та емпіричного аналізу проблеми дослідження. Отже, метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення й експериментальна перевірка ефективності моделі емоційно-морального розвитку, почуття власної гідності молодших школярів засобами синтезу мистецтв.

Основна ідея дослідження знайшла відбиття в наступному положенні: емоційно-моральний розвиток, формування почуття власної гідності молодших школярів буде ефективними, якщо:

- забезпечити адекватне емоційне сприйняття й переживання молодшими школярами художніх образів, включених у зміст, форми й методи навчального процесу;

- створити й увести в освітній процес психолого-педагогічну модель емоційно-морального розвитку, формування почуття власної гідності молодших школярів;

- застосовувати в навчально-виховному процесі початкової школи ціннісний компонент емоційного стимулювання, представлений синтезом мистецтв і орієнтований на потребісно-мотиваційну сферу молодших школярів.

Методологічну основу дослідження становлять положення, які є вихідними у визначенні теоретичних основ про єдність емоційного й раціонального чинників в емоційно-моральному розвитку особистості:

- про емоційну складову моральності (А. Гусейнов, О. Дробницький, Л. Столович; В. Вілюнас, В. Зінченко, К. Изард, С. Рубинштейн, П. Сімонов; Ш. Амонашвілі, Б. Ліхачьов, І. Харламов і ін.);

- про цінності художнього образу з його емоційно-моральним потенціалом, пов'язаним із внутрішнім світом людини, вираженим різними засобами мистецтв (В. Алексєєва, В. Вульфів, Д. Кабалецький, А. Мелік-Пашаєв, Б. Неменський);

- про методики й технології емоційно-морального виховання й розвитку через збагнення художнього образу (С. Батракова, З. Васильєва, О. Галицьких, Л. Лузіна, М. Яновська);

- про виховний вплив різних видів мистецтв у галузі: музики (Ю. Алієв, О. Апраксина, В. Белобородова, Н. Ветлугіна, Д. Кабалецький, В. Шацька); образотворчого мистецтва (Н. Александрова, Б. Неменський, Н. Ростовцев); літератури (В. Анікін, А. Афанасьєв, І. Кощанський, Є. Померанцева, М. Рибнікова) та ін.

В такий спосіб нами розроблена й апробована психолого-педагогічна модель емоційно-морального розвитку й формування почуття власної гідності молодших школярів, заснована на інтеграції емоційного й раціонального компонентів;

- виявлені психолого-педагогічні умови розвитку емоційно-моральної сфери та почуття власної гідності молодших школярів: звернення до навчального матеріалу, що характеризується моральною спрямованістю й емоційною привабливістю художніх образів; створення ситуацій, що викликають емоційно-позитивне сприйняття моральних цінностей; використання емоційно-образних засобів психолого-педагогічного стимулювання; організація середовища, що виховує, емоційної взаємодії вчителів і учнів;

- визначені критерії й рівні емоційно-морального розвитку й сформованості почуття власної гідності молодших школярів;

- доведена ефективність звернення до синтезу мистецтв як засобу розвитку емоційно-моральної сфери, почуття власної гідності молодшого школяра.

Отже, емоційно-моральний розвиток особистості молодшого школяра визначається як спонтанний і організований процес, заснований на усвідомлюваних переживаннях життєвих вражень і власного досвіду відносин, пов'язаних з виконанням дитиною моральних норм.

Почуття честі й власної гідності як якості особистості, у силу своїх інтегруючих особливостей у цілісному процесі виховання, а саме: через них люди довідаються про інші свої якості, про свої гідності й недоліки; через них здійснюється найбільш відповідний і найбільш типовий для моралі спосіб регулювання поведінки людини, яка добровільно, у повній відповідності зі своїми почуттями й переконаннями здійснює учинки, що відповідають моральним вимогам суспільства, – можуть стати тими якостями, які лягли б в основу концепції формування моральної особистості сучасного молодшого школяра.

Модель емоційно-морального розвитку, почуття власної гідності молодших школярів містить у собі такі структурні складові: завдання емоційно-морального розвитку; принципи емоційно-ціннісного наповнення освітнього процесу, що є основою змісту авторської програми з музики в контексті синтезу мистецтв, що базується на технології емоційного стимулювання; психолого-педагогічні умови, що впливають на розглянутий процес; результат – розвиток емоційно-моральної сфери молодших школярів, в цілому, і почуття власної гідності, зокрема. Основу технології емоційного стимулювання становить синтез мистецтв, що є ключовим емоційно-образним стимулом, що включає у себе музику, літературу, образотворче й театральне мистецтво; при цьому такі емоційні стимули, як ігровий, проблемно-пошуковий, самооцінково-рефлексивний розглядаються як супутні, підсилюють ціннісний потенціал образного стимулу.

Психолого-педагогічні умови ефективності емоційно-морального розвитку молодших школярів: звернення до навчального матеріалу, що характеризується моральною спрямованістю й емоційною привабливістю художніх образів; створення ситуацій, що викликають емоційно-позитивне сприйняття моральних цінностей; використання емоційно-образних засобів психолого-педагогічного стимулювання; організація середовища, що виховує, емоційної взаємодії вчителів і учнів.

За основу критеріїв емоційно-морального розвитку молодших школярів узяті: емоційне ставлення дітей до моральних і аморальних

учинків (рівень емоційного реагування), моральні уявлення й поведінкові прояви. У процесі розвитку емоційно-моральної сфери молодших школярів засобами синтезу мистецтв відбувається їхня поступова зміна з негативного й нестійкого до достатнього й високого рівня емоційно-морального розвитку.

Аналіз досліджень показав, що емоційно-моральний розвиток особистості залежить від створення ситуацій емоційно-ціннісного наповнення педагогічного процесу, що сприяє внутрішньому прийняттю моральних поглядів, оцінок, суджень, які поступово трансформуються в моральні поняття. Виявлене, що для ефективного емоційно-морального розвитку учнів в освітньому процесі необхідне поєднання морального, естетичного, інтелектуального й емоційного компонентів, які потенційно закладені в різних комбінаціях художніх засобів різних видів мистецтв.

У психолого-педагогічній теорії й практиці існують дослідження (О. Богданової, Л. Божович, М. Боришевського, М. Вайнера, А. Люблінської, Д. Ельконіна й ін.), автори яких підкреслюють, що саме молодший шкільний вік характеризується підвищеною емоціогенністю, коли емоційне пізнання світу переважає над інтелектуальним, тому цей період найбільш сенситивний для розвитку моральних і естетичних почуттів особистості. Дослідники В. Алексеєва, Л. Виготський, І. Джидарьян, Л. Ковальов підкреслюють, що діти даного віку особливо схильні до сприйняття художніх образів, котрі сприяють позитивному емоційному впливу на їх потребісно-мотиваційну сферу. Із цього випливає положення про необхідність уведення в освітній процес різних видів мистецтв як ціннісного засобу, що працює на інтелектуальний і моральний розвиток дитини.

На основі аналізу літератури було виявлено, що твори мистецтва мають більші можливості впливу на людину, у них історично закріплені зразки моральних відносин, а його виховна функція реалізується через емоційне переживання художніх образів. Крім того, було встановлено, що приховані процеси внутрішнього світу людини досягають завдяки могутньому потенціалу різних видів мистецтв у їхньому синтезі. Аналіз психолого-педагогічних і мистецтвознавчих робіт показав, що синтез мистецтв комплексно впливає не тільки на розум, але, насамперед, на почуття дитини, допомагає вирішенню виховних завдань і, стимулюючи емоційну чуйність, сприяє внутрішньому прийняттю моральної ідеї на мотиваційно-потребісному рівні. Виходячи із цього, пріоритетною ідеєю є звернення до синтезу мистецтв, насамперед, як до емоційно-образного стимулу, що характеризується потенційними можливостями впливу на емоційно-моральну сферу людини.

На основі проведеного аналізу ми констатуємо, що синтез мистецтв, за допомогою створення емоційно-ціннісної атмосфери, є основою емоційно-ціннісної технології, орієнтованої на потребісно-емоційну сферу молодших школярів. Уведення синтезу мистецтв як емоційної складової в освітній процес сприяє:

- емоційно-ціннісному збагаченню його змісту за допомогою звернення до актуальних у молодшому шкільному віці казок, ігор, музикальним і художнім образам, що сприяють наближенню складних моральних понять до життєвого досвіду дітей, до сфери їх почуттів;

- здійсненню емоційної підтримки позитивних моральних уявлень молодших школярів;

- формуванню мотивації пізнавального інтересу.

Розглянуті позиції є провідними у розробці психолого-педагогічної моделі емоційно-морального розвитку, формування почуття власної гідності, екстрапольованої на молодший шкільний вік; модель побудована на основі застосування синтезу мистецтв як чинника емоційного стимулювання в освітньому процесі. Модель містить у собі такі складові: зміст; завдання емоційно-морального розвитку; принципи емоційно-ціннісного наповнення освітнього процесу; психолого-педагогічні умови, що впливають на процес розвитку емоційно-моральної сфери; результат – розвиток емоційно-моральної сфери молодших школярів.

Виходячи з того, що в основі розглянутого процесу лежить розвиток емоційно-моральної сфери, почуття власної гідності молодших школярів, визначене завдання емоційно-морального розвитку, де ключовою ідеєю є гармонізація емоційного й раціонального факторів засобами синтезу мистецтв. Це припускає звернення до принципів емоційно-ціннісного наповнення освітнього процесу, які визначають зміст авторської програми з музики в контексті синтезу мистецтв – головної складової моделі емоційно-морального розвитку молодших школярів.

Підвищенню ефективності процесу емоційно-морального розвитку, почуттю власної гідності молодших школярів сприяють психолого-педагогічні умови: звернення до навчального матеріалу, що характеризується моральною спрямованістю й емоційною привабливістю художніх образів; створення ситуацій, що викликають емоційно-позитивне сприйняття моральних цінностей; використання емоційно-образних засобів психолого-педагогічного стимулювання; організація середовища, що виховує, емоційної взаємодії вчителів і учнів.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що закономірністю процесу формування ПВГ як якостей особистості молодшого школяра є єдність і взаємозв'язок між зовнішніми спеціально психолого-педагогі-

чними й іншими впливами на особистість учня, з одного боку, і характером власної активності вихованця, спрямованої на розвиток у себе адекватного соціальним нормам ставлення до своїх соціальних обов'язків, з іншого боку, єдність і взаємозв'язок між вихованням і самовихованням.

З деяким ступенем умовності можна виділити основні етапи становлення ПВГ, які можуть надати допомогу вихователю щодо визначення рівня сформованості якостей, що цікавлять нас.

Етапи такі:

- ознайомлення з моральними нормами;

- перевірка необхідності в них, тобто стосовно значущості на досвіді (своєму й чужому, безпосередньо набутому й лише спостережуваному, позитивному й негативному), досягнення завдяки цьому переконаності відносно даних норм і вловлювання їх ціннісного значення;

- практичне застосування або відкидання їх реального керівництва, діючої установки в особистій поведінці й означає вироблення моральних якостей.

Для накопичення особистістю особистого досвіду відносин гідності й честі необхідно створити таку систему виховних впливів і такі соціальні умови (педагогічні, психологічні, правові й ін.) діяльності кожному учневі, у яких буде відбуватися зрушення від прямих зовнішніх вимог до самостійних спонукань, від довільної саморегуляції до мимовільної саморегуляції, від оцінок інших людей до моральної самооцінки.

Основними із цих умов і методів є:

1. Моральна освіта молодших школярів і формування в їх свідомості відповідних зразків людей з розвиненим почуттям честі й гідності.

2. Накопичення досвіду моральних переживань, пов'язаних з почуттям честі й власної гідності.

3. Самоствердження особистості в різноманітних сферах життєдіяльності, охарактеризованому як основний шлях формування ПВГ.

ПВГ формується, зміцнюється й розбудовується тільки через утвердження в будь-якому виді діяльності або спілкуванні, де школяр досягає певного успіху (проявляє компетентність), одержує схвалення інших (імпує іншим), а також відчуває емоційне задоволення від зробленого.

Сфери самоствердження особистості молодшого школяра досить різноманітні, однак результати дослідження дозволили виділити навчальну діяльність і взаємодію в колективі як основні сфери життєдіяльності молодшого школяра в цьому віці й референтно значиму діяльність, на основі якої в умовах референтної групи реалізується потреба утвердження школяра. Референтною групою, де реалізується потреба навчання й самоствердження може бути клас, гурток, устано-

ви додаткової освіти і т.ін., де не просто функціонують гуртки й секції, а є справжній дитячий колектив, створені сприятливі умови як для навчання, спілкування, так і для самоствердження.

4. Позитивні оцінні відносини як необхідна умова формування ПВГ.

Оцінні відносини в різних формах становлять середовище, яке визначає моральну самооцінку особистості, розвиток багатьох її моральних почуттів і потреб, у тому числі ПВГ. Залежно від віку й умов у вихованні почуттів і потреб вирішальне значення може набути то одна форма оцінки, то інша, або оцінні відносини в родині, в класному колективі, або позашкільному, думка шановного вчителя і т.ін.

5. Емоційні стани успіху, викликані позитивним ставленням навколишніх до себе.

Емоційні стани молодшого школяра не тільки стають мотивом гуманного вчинку, але й впливають на формування потреб. Як показало дослідження, якщо задоволення потреб супроводжувалося переживанням внутрішнього достатку, потреба, закріплювалася, здобувала тенденцію до подальшого розвитку. І навпаки. Тому перед вихователями постає завдання: спілкуючись із вихованцями, необхідно викликати в них такі емоційні почуття, які ставали б основою для формування моральних почуттів і потреб.

6. Прагнення до самовиховання, поліпшення себе. "Самовиховання – це людська гідність у діях", – ці слова В.Сухомлинського точно визначають установку у виховній роботі на самовиховання особистості, тому необхідно навчати молодшого школяра аналізу власного морального досвіду, створювати умови для розвитку моральної самосвідомості особистості. З цією метою необхідно: а) надання молодшому школяру необхідної поінформованості про якість особистості і їх становлення; б) інформування учнів про можливості морального самовиховання й створення в них спеціальної установки на вдосконалювання своїх відносин; г) організація засвоєння школярами зразків честі, гідності й досвіду становлення їх у процесі різних видів діяльності; г) навчання учнів прийомів і навичок аналізу й оцінки своєї поведінки, визначення конкретних завдань самовиховання, здійснення морального самоконтролю.

7. Засвоєння позитивних традицій як національних, так і реальних традицій спілкування, які складаються в конкретній школі.

Врахування культурних корінь, зростання національної самосвідомості, використання величезної сили національних традицій можуть стати опорою у виховній роботі будь-якого педагога.

8. Використання можливостей сучасних дитячих громадських організацій, які створюють необхідні умови для соціальної творчості,

різноманіття форм діяльності, що дозволяють молодшому школяру усвідомлювати себе як особистість, самостверджуватися, розвивати інтереси й здібності особистості в мінливих соціально-економічних умовах.

Характеристика рівнів емоційно-морального розвитку молодших школярів

Рівні-критерії емоційно-морального розвитку.

Високий – обговорення моральних проблем викликає позитивний емоційний відгук, школяр проявляє зацікавленість до моральної проблеми; дитина має властиві даному віку уявлення про моральні цінності; уміє застосувати отримані знання для організації своєї поведінки.

Достатній (середній) – обговорювані моральні питання періодично викликають у школяра позитивну емоційну реакцію; дитина має припустимі для молодшого шкільного віку уявлення про моральні цінності; має нестійку позицію стосовно вчинків; поведінка нерідко залежить від думки вчителя.

Нестійкий (нижче середнього) – ставлення до моральних проблем емоційно нестійке, знання про моральні якості особистості епізодичні, не завжди пов'язані з реальною поведінкою; моральні прояви залежать від думки вчителя; присутні випадки негативної поведінки.

Негативний – обговорення моральних тем не викликає у школяра позитивного емоційного відгуку, учень проявляє байдужість до розглянутих моральних питань; знання дитини про моральні цінності безсистемні або помилкові; власні судження про моральні вчинки висловлюються вкрай рідко; переважає негативна поведінка.

Висновки: 1. Уточнене поняття "емоційно-моральний розвиток особистості" як спонтанний і педагогічно організований процес, заснований на усвідомлюваних переживаннях життєвих вражень і особистого досвіду відносин, пов'язаних з виконанням дитиною моральних норм. Найбільш схильним до емоційно-морального розвитку є молодший шкільний вік: у цей період усі цінності сприймаються, насамперед, на емоційному рівні. Визначене, що позитивний вплив емоційного чинника на моральний розвиток особистості здійснюється завдяки зверненню до художнього образу, тому що саме мистецтво, створюючи ситуації ідентифікації, внутрішнього прийняття або відторгнення негативних персонажів, активізує емоційну сферу молодших школярів і, стимулюючи інтерес, надає особливий особистісний зміст моральним основам, закладеним у художніх творах різних видів мистецтв.

2. Психологічний феномен, відомий повсякденній свідомості як "почуття власної гідності", властивий кожній людині як феномен самосвідомості й характеризується як особистісна диспозиція, що припускає певний

рівень особистісного розвитку. Почуття власної гідності як особистісна диспозиція відбиває стійку схильність людини у своїй поведінці реалізовувати ставлення до себе й до іншої людини як до безумовної цінності.

Почуття власної гідності як феномен самосвідомості здійснює саморегуляцію поведінки людини відповідно до рівня усвідомлення й переживання безумовності цінності людини.

Особистість людини з "почуттям власної гідності" відрізняється: стійким позитивним емоційно-ціннісним ставленням до себе; упевненістю в можливості досягнення власних цілей і відповідальністю; свідомістю життя й прагненням до самоактуалізації; розвиненою здатністю до саморегуляції.

Самооцінка "почуття власної гідності" пов'язана з позитивною динамікою морального розвитку.

Структура "почуття власної гідності" як психологічного феномена містить у собі когнітивний, емоційний і конативний компоненти. Когнітивний компонент відбиває усвідомлення безумовності цінності кожної людини. Емоційний – переживання ставлення до себе та до іншої людини як до безумовної цінності.

3. Одним із ключових компонентів нашого дослідження є розробка й апробація психолого-педагогічної моделі емоційно-морального розвитку та формування почуття власної гідності молодших школярів засобами синтезу мистецтв, що включає в себе: завдання емоційно-морального розвитку; принципи емоційно-ціннісного наповнення освітнього процесу; зміст (авторську програму з музики в контексті синтезу мистецтв), що базується на технології емоційного стимулювання, де синтез мистецтв є ключовим емоційно-образним стимулом, що поєднує музику, літературу, образотворче й театральне мистецтво; психолого-педагогічні умови й результат – розвиток емоційно-моральної сфери, формування почуття власної гідності молодших школярів.

Представлені висновки не претендують на вичерпне вирішення розглянутої проблеми. Предметом актуальних наукових пошуків можуть бути психолого-педагогічні дослідження емоційно-морального розвитку особистості підлітка й старшого школяра, а також експериментальна робота з вивчення потенційних можливостей синтезу мистецтв і його впровадження як емоційно-образного стимулу в освітній процес середньої й старшої ланки загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л. И. Связь морального сознания с нравственным поведением человека (по материалам исследований Лоуренса

Колберга и его школы) / Л. И. Анцыферова // Психологический журнал, 1999, - Т. 20, – №3, – С 5-17.

2. Братусь Б. С. Опыт обоснования гуманитарной психологии // Братусь Б. С. Вопросы психологии № 6, 1990. – С. 9-19.

3. Колберг Л. Развитие моральных суждений. // Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. М.: Интерпракс, 1995.

4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн: В 2 т., М.: Педагогика, 1989 – Т.1 -488 е., – Т. 2 328 с.

5. Шибутани Т. Я-концепция и чувство собственного достоинства // Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия, Самара: "БАХРА-М", 2000. стр. 220-232

Spisok vikoristanix dzherel

1. Ancy'ferova L. I. Svyaz' moral'nogo soznaniya s npravstvenny'm povedeniem cheloveka (po materialam issledovaniy Lourensa Kolberga i ego shkoly') / L. I. Ancy'ferova // Psixologicheskij zhurnal, 1999,- Т. 20, – №3, – S 5-17.

2. Bratus' B. S. Opy't obosnovaniya gumanitarnoj psixologii // Bratus' B. S. Voprosy' psixologii № 6, 1990. – S. 9-19.

3. Kolberg L. Razvitie moral'ny'x suzhdenij. // Cukerman G.A., Masterov B.M. Psixologiya samorazvitiya. M.: Interpraks, 1995.

4. Rubinshtejn S.L. Osnovy' obshhej psixologii / S. L. Rubinshtejn: V 2 t., M.: Pedagogika, 1989 – Т.1 -488 е., – Т. 2 328 s.

5. Shibutani T. Ya-koncepciya i chuvstvo sobstvennogo dostoinstva // Samosoznanie i zashhitny'e mexanizmy' lichnosti. Xrestomatiya, Samara: "BAKRA-M", 2000. str. 220-232.

Kulakova L.M. Junior schoolchildren have Emotionally-moral development as soil of forming of self-respect. The theoretical-empirical analysis of results of the researches presented in scientific literature and on soil own is carried out in the article. General pre-conditions of emotionally-moral development and forming of self-respect of junior schoolchildren are certain by facilities of art. The result of such analysis is present the psychology-pedagogical model of emotionally-moral development of junior schoolchildren.

Specified concept "emotionally-moral development of personality" as spontaneous and pedagogical organized process, based on the realized experiencing of the vital impressions and personal experience of the relations, related to it is Shown that self-respect as carries out the phenomenon of consciousness self-regulation of behavior of man in accordance with the level of realization and experiencing of absoluteness of value of man.

Personality of man with "self-respect" differs: by the proof positive emotionally-valued attitude toward itself; by a confidence in possibility of

achievement of own aims and responsibility; by consciousness of life and aspiration to selfactualisation; by the developed capacity for self-regulation.

The self-appraisal of "self-respect" is related to the positive dynamics of moral development.

Structure of "self-respect" as psychological phenomenon contains cognitive, emotional and conative components. A cognitive component removes realization of absoluteness of value of everybody. Emotional is experiencing of relation to itself and to other man as to the absolute value.

One of key components of this research there are development and approbation of psychology-pedagogical model of emotionally-moral development and forming of self-respect of junior schoolchildren by facilities of synthesis of arts, that includes for itself: task of emotionally-moral development; principles of the emotionally-valued filling of educational process; table (authorial program from to music in the context of synthesis of arts) of contents, that is based on technology of emotional stimulation, where a synthesis of arts is an emotionally-vivid key-stimulus, that combines music, literature, fine and theatrical art; psychology-pedagogical terms and result are development of emotionally-moral sphere, forming of self-respect of junior schoolchildren.

Key words: psychological and pedagogical model, self-esteem, emotional and moral development.

Отримано: 6.05.2014 р.

УДК 159.923

Куценко-Лада Г.В.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ/КАРТИНИ СВІТУ У Л. ВІТГЕНШТАЙНА

Куценко-Лада Г.В. Психологічний зміст образу/картини світу у Л.Віт'єнштайна. Останніми роками психологія все уважніше досліджує "інтимні" проблеми суб'єктивності людини, її внутрішнього світу, індивідуального досвіду, буденної свідомості, життєвого шляху особистості та інші питання "психологічної онтології" приватного життєвого світу людини. Стрімко розширюється психологічний інтерес також до проблеми картини та образу світу.

Ключові слова: Образ/картина, "мовна гра" є " форма життя".

Куценко-Лада Г.В. Психологическое содержание образа/картины мира в Л.Вит'єнштайна. В последние годы психология все более внимательно исследует "интимные" проблемы субъективности человека, его внутреннего мира, индивидуального опыта, обыденного сознания, жизненного пути личности и другие вопросы "психологической онтологии" частного жизненного мира человека. Стремительно расширяется психологический интерес к проблеме картины и образа мира.

Ключевые слова: Образ/картина, "языковая игра" есть " форма жизни".